

Zamknięcie ksiąg rachunkowych następuje na dzień kończący dany rok obrotowy. Jednak zanim to nastąpi, jednostka powinna przeprowadzić określone czynności, aby rzetelnie i jasno przedstawić sytuację majątkową i finansową oraz prawidłowo ustalić wynik finansowy.

1. Zamknięcie ksiąg rachunkowych – od czego zacząć

Czynności związane z zamknięciem ksiąg rachunkowych można podzielić na cztery etapy.

Etap I – Sprawdzenie kompletności i poprawności ewidencji księgowej

Na początku jednostka powinna sprawdzić, czy prowadzona przez nią ewidencja księgowa jest kompletna i poprawna pod względem formalnym. Do ksiąg rachunkowych okresu sprawozdawczego należy wprowadzić, w postaci zapisu, każde zdarzenie, które nastąpiło w tym okresie sprawozdawczym. Następnie należy przeanalizować, czy zostały ujęte wszystkie osiągnięte, przypadające na rzecz jednostki przychody i koszty związane z tymi przychodami, dotyczące danego roku obrotowego, niezależnie od terminu ich zapłaty. Zapewnienie kompletności i poprawności ksiąg rachunkowych wiąże się m.in. z koniecznością wprowadzenia do nich wszystkich operacji dotyczących danego roku.

Etap II – Inwentaryzacja

W kolejnym etapie jednostka powinna sprawdzić, czy figurujące w księgach rachunkowych stany aktywów i pasywów pokrywają się ze stanem rzeczywistym. W tym celu jednostka dokonuje inwentaryzacji, która powinna zostać przeprowadzona na ostatni dzień każdego roku obrotowego.

W zależności od rodzaju aktywów czy pasywów inwentaryzację przeprowadza się poprzez:

- spis z natury – w przypadku np. towarów, materiałów, środków trwałych oraz nieruchomości zaliczonych do inwestycji, maszyn i urządzeń wchodzących w skład środków trwałych w budowie,
- potwierdzenie salda – w przypadku np. należności od kontrahentów, aktywów finansowych zgromadzonych na rachunkach bankowych,
- porównanie danych ksiąg rachunkowych z odpowiednimi dokumentami i weryfikację wartości składników – w przypadku np. środków trwałych, do których dostęp

jest znacznie utrudniony, gruntów oraz praw zakwalifikowanych do nieruchomości, należności spornych i wątpliwych.

Etap III – Wycena aktywów i pasywów na dzień bilansowy

Na tym etapie dokonywana jest weryfikacja oraz aktualizacja aktywów i pasywów poprzez ich wycenę na dzień bilansowy. Powinna zostać zapewniona kompletność i współmierność przychodów oraz związanych z nimi kosztów.

Należy także zastanowić się, czy występuje zagrożenie kontynuacji działalności, szczególnie w sytuacjach nadzwyczajnych, takich np. jak pandemia. To pytanie jest jeszcze bardziej zasadne w czasie, gdy największym problemem wielu firm jest uzyskanie przychodów. Wiele firm nie do końca posiada wiedzę, jak będzie wyglądał ich biznes za kilka miesięcy, gdyż nie wie, jak się potoczy sytuacja epidemiologiczna. W związku z tym jednostki powinny dokładnie przyrzeć się i dokonać oceny, czy występuje zagrożenie kontynuacji działalności.

W sytuacji gdy założenie kontynuacji działalności przez jednostkę w dającej się przewidzieć przyszłości nie jest zasadne, zastosowanie ma art. 29 ustawy o rachunkowości (dalej: uor). Przepis ten zobowiązuje do wyceny aktywów po cenach sprzedaży netto możliwych do uzyskania, nie wyższych od cen ich nabycia albo kosztów wytworzenia (pomniejszonych o dotychczasowe odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, a także odpisy z tytułu trwałej utraty wartości) oraz do utworzenia rezerwy na przewidywane dodatkowe koszty i straty spowodowane zaniechaniem lub utratą zdolności do kontynuowania działalności.

Etap IV – Wstępne zamknięcie ksiąg rachunkowych

Wstępnego zamknięcia ksiąg rachunkowych należy dokonać na dzień kończący rok obrotowy, nie później niż w ciągu 3 miesięcy od dnia kończącego ten rok. W przypadku jednostek, których rok obrotowy pokrywa się z rokiem kalendarzowym, wstępne zamknięcie ksiąg za 2023 r. powinno nastąpić 31 grudnia 2023 r., nie później niż do 31 marca 2024 r. Na podstawie wstępnie zamkniętych ksiąg sporządzane jest roczne sprawozdanie finansowe. Jednostki mają na to 3 miesiące, licząc od dnia bilansowego. Oznacza to, że jednostka, której rok obrotowy pokrywa się z rokiem kalendarzowym, sporządza sprawozdanie finansowe za rok 2023 nie później niż do końca marca 2024 r.

W publikacji omówimy etap III i IV, skupiając się na weryfikacji i aktualizacji aktywów i pasywów (wycena) oraz na wstępnym zamknięciu ksiąg rachunkowych.

1.1. Wybrane składniki bilansu – charakterystyka i wycena

Jedną z podstawowych zasad rachunkowości jest zasada ostrożnej wyceny (art. 7 ust. 1 uor). Nakazuje ona wyceniać aktywa ostrożnie, a jednocześnie obiektywnie. Oznacza to konieczność uwzględniania przy wycenie bilansowej aktywów także zmniejszeń

wartości użytkowej lub wartości handlowej składników aktywów (należności, zapasów, środków trwałych). Utworzone w ten sposób odpisy aktualizujące zmniejszają wynik finansowy jednostki. W niektórych przypadkach mogą także zostać zaliczone do kosztów podatkowych. Z kolei ich rozwiązanie może powodować powstanie przychodu podatkowego. Dokonywanie aktualizacji wymienionych aktywów, na potrzeby związane z ich wyceną bilansową, niejednokrotnie ma charakter bardzo złożony, ponieważ wymaga jednoczesnego uwzględnienia zarówno rozwiązań bilansowych, jak i podatkowych, które obowiązują w tym zakresie.

1.1.1. Środki trwałe oraz wartości niematerialne i prawne

Wycena aktywów i pasywów jest bardzo istotnym elementem całego procesu związanego z zamknięciem ksiąg rachunkowych. Środki trwałe należy wyceniać według cen nabycia, kosztów wytworzenia lub wartości przeszacowanej (po aktualizacji wyceny środków trwałych), pomniejszonych o odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe, a także o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości, z uwzględnieniem zmian wartości początkowej wynikających z ulepszeń i dokonanych od nich odpisów i umorzeń, lub według ceny rynkowej bądź inaczej określonej wartości godziwej. Zasady wyceny aktywów i pasywów muszą być określone w dokumentacji zasad (polityki) rachunkowości, co się wiąże z wyborem zasad wyceny zgodnie z art. 28 uor.

Jednostki mogą korzystać, w zakresie nieuregulowanym w uor, z rozwiązań Krajowego Standardu Rachunkowości nr 11 „Środki trwałe” (dalej: KSR 11).

Warto zwrócić uwagę, że korzystanie z rozwiązań wprowadzanych przez KSR nie jest obowiązkowe (art. 10 ust. 3 uor). Jednak ich stosowanie daje pewność, że spełniony zostanie obowiązek wynikający z art. 4 ust. 1 uor, tj. rzetelnego i jasnego przedstawienia sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostki.

Należy także pamiętać o tym, że zapis w polityce (zasadach) rachunkowości mówiący o wyborze stosowania choćby jednego ze Standardów zobowiązuje jednostkę do stosowania wszystkich dotyczących jej Standardów w sprawach nieuregulowanych ustawą. Zgodnie z pkt 3.2.2 KSR 7 „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja” nie jest właściwe powoływanie się na stosowanie Krajowych Standardów Rachunkowości i jednocześnie wybiórcze stosowanie niektórych z nich lub ich części i niestosowanie innych.

Środki trwałe oraz wartości niematerialne i prawne umarza się lub amortyzuje. Odpisów umorzeniowych lub amortyzacyjnych dokonuje się według zasad przyjętych przez jednostkę zgodnie z przepisami uor i KSR 11 (jeśli jednostka podejmie decyzję o stosowaniu KSR).

1.1.1.1. Okres, stawki i metody amortyzacji oraz ich weryfikacja

Na dzień przyjęcia składnika majątku jednostka powinna ustalić okres (stawkę) amortyzacji oraz jej metodę. Przepisy bilansowe nie dopuszczają zmiany przyjętej metody

amortyzacji, ale poprawność stawek i okresów amortyzacji wymaga okresowej weryfikacji. Taki proces może być przeprowadzony w dowolnym czasie, jednak czas inwentaryzacji sprzyja sprawdzeniu poprawności przyjętych parametrów. Zasady ustalania wytycznych dotyczących amortyzacji oraz ich weryfikacji są różne w przepisach bilansowych (uor, KSR) i podatkowych.

Odpisy umorzeniowe wyznaczają stopień zmniejszenia wartości środków trwałych lub wartości niematerialnych i prawnych (wnip) w postaci zużycia fizycznego i ekonomicznego liczony od momentu przyjęcia do używania. Poprzez zużycie fizyczne środków trwałych następuje zmniejszenie ich pierwotnych właściwości, np. mechanicznych, w wyniku czego środki te nie są w stanie tak dobrze wypełniać zadań produkcyjnych, do których zostały przeznaczone, jak środki nowe. Natomiast zużycie moralne środków trwałych polega na stopniowej utracie ich wartości wymiennej oraz wartości użytkowej z powodu wytwarzania nowych, wydajniejszych środków pracy, o lepszych parametrach techniczno-eksploatacyjnych.

Amortyzacja powoduje rozłożenie w czasie jednorazowych wydatków poniesionych na zakup środków trwałych, wnip. Dzięki temu nakłady poczynione na ich zakup czy wytworzenie są stopniowo zaliczane do kosztów poszczególnych okresów, a jednostka ma czas na zgromadzenie środków potrzebnych na odnowienie majątku.

WAŻNE! Zasady amortyzacji przyjęte przez jednostkę w momencie rozpoczęcia używania składników majątkowych (metoda, stawki) wpływają na obraz sytuacji majątkowej jednostki. Dlatego aby zapewnić rzetelność danych prezentowanych w sprawozdaniach finansowych, należy okresowo dokonywać weryfikacji obowiązujących w jednostce warunków amortyzacji w zakresie wskazanym lub dopuszczanym przepisami prawa bilansowego (uor i KSR).

W rozwiązaniach podatkowych zakłada się, że składnik majątku zostanie całkowicie umorzony w przybliżeniu w tym samym momencie, w którym nastąpi koniec jego użytkowego wykorzystania, podczas gdy przepisy bilansowe bazują na ekonomicznym zużyciu. Przepisy podatkowe, w pewnym zakresie, umożliwiają zmiany stosowanych dotychczas rozwiązań, które jednostka może wykorzystać w ramach optymalizacji podatkowej. W praktyce amortyzacja bilansowa i podatkowa wymagają prowadzenia odrębnych ewidencji.

Amortyzacja jest kosztem, z którym nie jest związany realny wypływ gotówki. Przepływ ten ma miejsce w momencie zakupu aktywów. Amortyzacja ma jednak wpływ na saldo przepływów gotówki, gdyż będąc kosztem uzyskania przychodu, obniża podstawę opodatkowania. Powoduje to zmniejszenie wysokości podatku dochodowego, pod warunkiem że koszty amortyzacji będą mogły być uznane za koszty uzyskania przychodu. Trzeba pamiętać, że koszty amortyzacji ustalone dla celów bilansowych nie muszą stanowić jednocześnie kosztów uzyskania przychodu.

Odpisy amortyzacyjne niestanowiące kosztów uzyskania przychodów regulują art. 23 ust. 1 updog oraz art. 16 ust. 1 updog.

Tabela 1. Wartość początkowa środków trwałych i jej zmiany

Zagadnienie	Ustawa o rachunkowości	KSR	Prawo podatkowe
1	2	3	4
Status prawny	Do aktywów zalicza się kontrolowane przez jednostkę zasoby majątkowe o wiarygodnie określonej wartości, powstałe w wyniku przeszłych zdarzeń, które spowodują w przyszłości wpływ do jednostki korzyści ekonomicznych.	Do aktywów zalicza się kontrolowane przez jednostkę zasoby majątkowe o wiarygodnie określonej wartości, powstałe w wyniku przeszłych zdarzeń, które spowodują w przyszłości wpływ do jednostki korzyści ekonomicznych.	Amortyzacji podlegają, stanowiące własność lub współwłasność podatnika, nabyte lub wytworzone we własnym zakresie, kompletne i zdatne do użytku w dniu przyjęcia do używania aktywa, wykorzystywane przez podatnika na potrzeby związane z prowadzoną przez niego działalnością gospodarczą albo oddane do używania na podstawie umowy najmu, dzierżawy lub leasingu.
Wartość początkowa	Cena nabycia lub koszt wytworzenia środka trwałego.	■ Wartość początkową stanowi cena nabycia lub koszt wytworzenia powiększone o koszty finansowania zewnętrznego. ■ W przypadku pozyskania używanego środka trwałego, wymagającego przed przyjęciem do użytkowania przeprowadzenia remontu w celu nadania lub przywrócenia mu kompletności i zdatności do użytkowania, wartość początkowa obejmuje koszty takiego remontu. ■ Do wartości początkowej nowego środka trwałego zalicza się koszty przeprowadzenia likwidacji (np. rozbiórki) innego	Za wartość początkową środków trwałych uważa się: ■ w razie odpłatnego nabycia – cenę ich nabycia, ■ w razie wytworzenia we własnym zakresie – koszt wytworzenia, ■ w razie nabycia w drodze spadku, darowizny lub w inny nieodpłatny sposób – wartość rynkową z dnia nabycia itd.